

Tvingas man fly från sitt hem eller land kan man inte räkna med att ens rättigheter respekteras. Det gäller cirka 21 miljoner människor.

Mänskliga rättigheter inte självklara överallt

Generellt sett har situationen i Afrika blivit bättre sedan kolonialtiden men fortfarande är skyddet av rättigheterna relativt svagt.

MÅNGA DÅTIDA (MEN ÄVEN VISSA NUTIDA) afrikanska politiska ledare valde medvetet en politik baserad på våld och förtryck där brott mot mänskliga rättigheter hörde till vardagen. Det självklara exemplet är givetvis Sydafrika med sin institutionaliserade apartheidpolitik.

Regelbundna statskupper innebar en nästan total avsaknad av rättsstaten och så sent som på 1990-talet såg vi hur folkmordet i Rwanda planerades i detalj av en etnisk opposition. Från de långa inbördeskrigen i Sierra Leone, Liberia och Demokratiska Republiken Kongo har det rapporterats om sexuellt våld mot kvinnor.

Idag överskuggar konflikten i Darfur kanske allt annat men trots att det internationella samfundet kallar våldet där för *acts of genocide*, (handlingar av folkmordskaraktär) vilket är mer än vad man gjorde i Rwanda, står både FN och AU relativt handlingsförlamade inför omfattningen av våldet.

Listan på brott mot mänskliga rättigheter som regimerna begått är givetvis oändlig. Den inbegriper olagliga avrättningar med begränsad eller ingen tillgång till advokat eller möjlighet att överklaga sin dom, lagstridiga gripanden och tortyr av frihetskämpar och politiska motståndare som Nelson Mandela, "försvinnanden", våldtäkt av kvinnor och barn samt sexuellt slaveri som militär taktik, förbud mot fredliga demonstrationer, försvärande av arbetet för försvarare av mänskliga rättigheter samt avsaknad av, eller förtryck av, en fri press.

MAJORITETEN AV ANSVARIGA STATSCHEFER och andra skyldiga har aldrig ställts till ansvar för sina brott utan de har ofta kunnat bosätta sig utomlands i lyx. De miljontals offren har oftast inte haft tillgång till någon form av rättsskipning eller ens fått officiella ursäkter.

Sedan 1990-talet har det dock skett en viss positiv utveckling

bland annat genom tillsättande av sanningskommissioner: Sydafrikas *Truth and Reconciliation Commission* där offer stod öga mot öga med förövarna, och kommissionerna i Nigeria, Ghana och Sierra Leone där den senare rekommenderade dödsstraffets avskaffande. Dessutom har det etablerats tillfälliga internationella domstolar för Rwanda och Sierra Leone.

1987 institutionaliserade afrikanska ledare skyddet av mänskliga rättigheter genom upprättandet av en *African Commission for Human and Peoples' Rights*. Det återstår att se om förhoppningarna om den nya domstolen, *African Court on Human and Peoples' Rights* kommer att infrias.

Afrikanska Unionens "handlingsprogram" *New Partnership for Africa's Development* innefattar en viss granskning medlemmar emellan av mänskliga rättigheter men det är ett frivilligt åtagande.

Det är intressant att se att de första fallen som tagits upp av *International Criminal Court* kommer från Demokratiska Republiken Kongo och Uganda. Men det är ännu intressantare att två före detta afrikanska statschefer nu dras inför rätta vid afrikanska domstolar för brott mot mänskliga rättigheter: Liberias tidigare president Charles Taylor inför *Special Court for Sierra Leone* och Chads före detta diktator Hissène Habré inför en domstol i Senegal, förhoppningsvis under 2007.

AFRIKAKOMMISSIONEN FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

har börjat sätta ljuset på nya problem. Genom arbetsgrupper, konventioner och speciella rapportörer uppmärksammar man alltmer utsatta grupper som kvinnor, barn och minoriteter.

För kvinnors rättigheter finns det ett relativt stort intresse; protokollet om den afrikanska kvinnans rättigheter är den afrikanska konvention som trätt i kraft på kortast tid. Det straffbelägger bl.a. kvinnlig könsstympning och våld inom familjen.

En annan kategori som är relativt ny är ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, särskilt då problematiken om hur de ska genomföras. Detta eftersom afrikanska regeringar alltför ofta hänvisar till resursbrist för att kunna göra verklighet av sina ord om rätt till utbildning eller hälso- och sjukvård.

I den så kallade Ogonikommunikationen från 2002, om Nigeria och den dåvarande militära regeringens förtryck i Nigerdeltat, utverkade kommissionen rätt att ha bostad, kopplad till frågan om tvångsflyttningar.

Andra nya problem är användandet av barnsoldater i konflikter, manipulering av valresultat samt de kriminella traffickingnätverk som kidnappar och transporterar kvinnor och barn till grannländer och Europa för exploatering inom prostitution eller tvångsarbete. Inte att förglömma är flyktingströmmen, en följd av alla konflikthärदार i Afrika.

Ofta utsätts flyktingar för våld och övergrepp både i sitt hemland och inom flyktinglägren.

Afrikanska regeringars attityd till mänskliga rättigheter präglas tyvärr fortfarande mycket av "svågerpolitik" och de vägrar fortfarande att öppet kritisera varandra för kränkningar.

Trots detta är politikerna till viss del villiga att ratificera vissa regionala instrument (samtliga AU-medlemmar har ratificerat Afrikastadgan) och har genom AU etablerat en domstol vars domar är bindande, till skillnad från Afrikakommissionens rådgivande uttalanden.

Och afrikanska regeringar tvingas att rannsaka sitt skydd av mänskliga rättigheter eftersom utländska regeringar numera tar upp detta som villkor för bi- eller multilateralt stöd. Givarländerna publicerar dessutom egna analyser av situationen i samarbetsländerna.

Ämnet mänskliga rättigheter har nu, jämfört med för 40 år sedan, en given roll i det internationella samarbetet.

EN VIKTIG AKTÖR ÄR AMNESTY INTERNATIONAL. Sin första afrikarelaterade rapport publicerade Amnesty 1962 om situationen i Ghana. Idag är afrikaprogrammet en av de största avdelningarna på organisationens huvudkontor och det finns för närvarande 15 aktiva sektioner i Afrika.

Fokus har skiftat: från medlemmars brevskrivning angående samvetsfångar till utbildning inom mänskliga rättigheter och omdömen om exempelvis lagförslag för att stoppa kvinnovåld i Sydafrika.

Inom området rättsligt ansvar har Amnesty pläderat för etablerandet av sanningskommissioner, nationella och regionala domstolar, lobbade för en afrikansk domstol, drivit kampanj- arbete mot straffrihet i individuella fall, ofta inom större koalitioner av typen *Coalition against impunity*.

Att regionalt koalitionsarbete är möjligt beror till stor del på internet. Den tekniska utvecklingen har underlättat för aktivister att rapportera till organisationen, men även gjort det lättare att sprida information, även till länder där pressen är censurerad och frivilligorganisationers eget arbete kontrolleras av regeringen.

Aktivister har bekräftat att rapporter som publicerats om diktaturer har haft ett högt läsvärde för befolkningar som ofta hållits totalt ovetande. Tjugo år efter att Afrikastadgan trädde i kraft finns det fortfarande mycket jobb för alla som jobbar för mänskliga rättigheter, men utvecklingen går dock sakta i rätt riktning.

ULRIKA SANDBERG
Senegal

Läs mer:

www.achpr.org Afrikakommissionen för mänskliga rättigheter
www.amnesty.org Amnestys internationella sekretariat
www.amnesty.se svenska Amnesty
www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/UD:s MR-rapporter om Afrika